

Polgári Szemle

2012. február – 7. évfolyam, 5-6. szám

A globalizáció és hatása a gazdaságra, valamint a foglalkoztatásra Prugberger Tamás

Megjelent: 2012. február – 7. évfolyam, 5-6. szám

PROF. DR. PRUGBERGER TAMÁS egyetemi tanár, Miskolc Egyetem, Debreceni Egyetem (sebestyen0120@enternet.hu).

A globalizáció fogalma és megjelenésének, valamint terjedésének elősegítő körülményei
A globalizáció etimológiailag az egyetemlegesség mindenoldalú, vagy legalábbis sokoldalú megvalósulását, megvalósítását, a különböző irányú lehetőségek mindenre kiterjedő korlátok nélküliségét jelenti.¹ A globalizáció és a globalizációs folyamatok ily módon megjelennek az emberiség társadalmi életének a különböző területein, a civil szférában és a közszférában egyaránt. A globalizáción – minthogy egyre erőteljesebben valósul meg a minden mindennel való összefüggésének a realizálódása – a civil szféra is részben közjogiasodik, de a közszférába is behatol a civil szféra. Ez legerőteljesebben a gazdaságban és a vele összefüggő pénzügyi viszonyokban mutatkozik meg.

A globalizáció és a globalizálódás lehetőségét a természettudományok gyors fejlődése alapozta meg. Az informatika és az anyagtudományok², valamint a mikrotechnika eredményeinek köszönhetően mind a hírközlés, mind a távolsági kapcsolatteremtés képernyőn is megjeleníthetően emberközelié vált. Ez lehetővé teszi az effektív fizikai részvétel nélküli komputerképernyős távkonferenciák tartását, e-mail levelezés útján a glóbus bármely távolságáról haladéktalanul történő információadást és információkérést, beszámoltatást, utasításadást és irányítást. A globalizáció együtt a gazdaságpolitikát, az oktatásügyet, a kultúrpolitikát, a szociálpolitikát, az egészségügyet, valamint a foglalkoztatáspolitikát és a munkaügyet.³

Ami a globalizációnak a gazdaságra vonatkozó oldalát illeti, a gazdaság és a gazdaságpolitika, valamint a pénzügy és a pénzügyi politika a társadalmi élet valamennyi területén megformálódott intézményt behálózza. Ez a globalizációs háló ma minden társadalmi intézmény létének és működésének az alapfeltételét képezi, különösen a centralizált globalizációs pályázati rendszeren keresztül. A globalizáció ily módon szükségszerűen fonódott és fonódik össze a társadalom monetáris és natúrökonómiai oldalával, a bankvilággal, az iparral és a kereskedelemmel, valamint a pénzügy- és gazdaságpolitikával.⁴ A financialitással átszótt gazdaságpolitika és gazdaságvitel, valamint a vele szorosan összefüggő foglalkoztatás és foglalkoztatáspolitika, továbbá szociális és egészségügyi ellátáspolitika, szociális piacgazdasági (welfare society), vagy a szociális szempontokat mellőző liberális formában jelenhet meg. Ezt figyelembe véve, ha a keynesi szociális piacgazdasági modell⁵ a 2. világháború után nem szorult volna vissza az USA-ban, majd

az 1980-as évek végétől Nyugat-Európában is,⁶ akkor ma a globalizáció a szociális piacgazdasági rendszert tökéletesítené, és egy permanensen fejlődő welfare societyről beszélhetnénk, nem pedig globalo-neoliberalizmusról.

Abban, hogy ez így alakult, az USA és annak gazdasági és pénzügyi erői játszották a főszerepet. Míg a kontinentális Európa alapvetően szociális beállítottságú, és a tőkemozgása még ma is szociálisan aláfestett⁷, addig az angolszász európai és transzatlanti világban a közgondolkodást a liberalizmus, és a vele együtt járó maximális haszonra törekvő individuális szabadversenyos piacgazdaság hatja át. Ahogy megszűnt az USA-ban a 2. világháború igényelte összetartozási, kölcsönös segítői és együttműködési szükségszerűség, úgy szorult háttérbe a Rooseveltnél által bevezetett keynesi „New Deal”, vagyis a „welfare state” koncepciója, aminek értelmében – ha másképpen nem megy – akár az állam által szervezett improduktív tevékenységgel is foglalkoztatást és jövedelmet szükséges biztosítani a társadalom széles rétegeinek. Ezzel függ össze az is, hogy aki a piacról vállalkozóként kihullik, a szociális hálónak kell felfognia munkalehetőség vagy állami megrendelés biztosítása által.⁸

Versengés a piacokért és a globális gazdasági centrum hatalomért

A jóléti piacgazdaságnak a nyugat-európai kontinentális, ún. „rajnai kapitalista” változatának egzisztálását, az időközben neoliberalissá vált USA-val szemben egészen Ronald Reagan elnökké választásáig, nemzetközi jogilag az 1944-ben megkötött Bretton Woods-i Egyezmény biztosította, amelyet először 1971-ben egyoldalúan Nixon elnök mondott fel, majd pedig Reagan a maradék kihatását is teljesen felszámolta a világot egypólusú USA-uralmivá tevő politikájával. Az USA ekkor, összekapcsolva a Bretton Woods-i rendszer felszámolásával és a szovjet kommunista gazdaság- és katonapolitikai érdekszféra szétzúzásával, az amerikai érdekeket képviselő és az általa irányított nemzetközi gazdasági és pénzügyi szervezeteken, így a Világbankon (Worldbank), a Nemzetközi Valutaalapon (IMF) és a Szabad Világkereskedelmi Szervezeten (WTO) keresztül benyomult az Európai Unió (EU) és a tagállamainak pénz- és árupiacába. Ezt oly módon tette, hogy az Uniót tagállamaival együtt beintegrálta e szervezetekbe, és ezáltal jelentősen korlátozta e szervezetek játékszabályain keresztül az EGK tagállamainak a távol-keleti és kelet-közép-európai piacszerzési törekvéseit. Ezenkívül, a transzatlanti tőkének ez a behatolása az EU gazdaságába az EU korábbi, welfare society-n alapuló áruorientált rajnai kapitalizmusát jelentősen a globalitás irányába történő, USA-érdekeltségű bankok diktálta, liberális pénz- és árupiac-gazdaság irányába tolta.⁹

Tudatosan blokkolta ... de Gaulle az Egyesült Királyság uniós felvételét...

Ebben a folyamatban a kontinentális nyugat-európai országokra irányulva jelentős segítséget kapott az USA az Egyesült Királyságtól.¹⁰ Az Egyesült Királyság gazdasági liberalizmusa jelentette azt a folyosót, amelyen a transzatlanti tőke és neoliberalis gazdaságpolitikája be tudott hatolni az EU kontinentális nyugat-európai tagországaiba. Tudatosan blokkolta emiatt de Gaulle az Egyesült Királyság uniós felvételét, ami csak azután sikerült, hogy az USA külpolitikai közreműködésével meg tudták buktatni de Gaulle-t.¹¹ A világ 1990-ben történt amerikai szupremációs egypólusúvá válásáig azonban az EU több csúcserőkezletén megszövegezett dokumentumában, valamint határozatában deklarálta, hogy a szociálpolitika a gazdaság és a pénzügyi politikával együtt egyforma jelentőséggel bír, a szociálpolitikán belül pedig különös jelentősége van a foglalkoztatáspolitikának, vagyis a munkanélküliséggel szembeni küzdelemnek. Különös jelentőséggel bír e tekintetben az 1991. évi Amszterdami Csúcs, amely kiemelte a fiatal és a képzetlen munkaerő képzésének, valamint a kis- és középvállalatok gazdaságpolitikai segítésének a fontosságát.¹² Ez utóbbi deklaráció arra utal, hogy a nagyvállalatok már korábban is igyekeztek elnyomni a kis- és középvállalkozásokat.

A neoliberális transzatlanti tőke benyomulása a nyugat-európai gazdaságba lényegesen kíméletesebben történt, mint Közép- és Kelet-Európa viszonylatában. A rendszerváltást követően e régióba beáramlott nyugat-európai, elsősorban német, francia és részben olasz, már kevésbé a welfare society, inkább a neoliberális piacgazdaság szellemében járt el az USA-val egyetemben, ami a foglalkoztatásban is megmutatkozott. Igyekeztek tiltani a szakszervezeti szerveződést, a szakszervezeti tagoknak és vezetőknek igyekeztek felmondani, megpróbálták a kollektív szerződéseket elhárítani, rendszeresen túlmunkára kötelezték dolgozóikat, a pótlékkifizetésről viszont megfélemeztek stb.¹³ Összehasonlítva a közép- és kelet-európai államoknak az 1990-es években megalkotott szabályait az 1990 előtt megalkotott EGK munkajogi irányelvekkel és a kontinentális nyugat-európai tagállamok munkajogi szabályaival, a multiknak e gyakorlatát elfogadva, jóval kevesebb munkavállalói érdekeket védő minimálstandardokat iktattak be az 1990 és 1995 között megalkotott munka törvénykönyveikbe, amiket a későbbi módosítások még csak tovább szűkítettek.¹⁴ Ezzel együtt kemény versengés alakult ki e kelet-közép-európai régió piacainak a megszerzése terén az USA és az EU tagállamai között.

A rajnai és a transzatlanti kapitalizmus küzdelmét, az utóbbi javára, a Deutsche Bank vezérigazgatójának az 1989-es merénylettel történt likvidálása döntötte el.¹⁵ Alfred Herrhausen Helmut Kohl pénzügyi tanácsadója volt.¹⁶ Nem sokkal e merénylet után politikailag lehetetlen helyzetbe hozták Kohlt, és érdekes módon nemcsak a Német Kereszténydemokrata Párt elnöki, hanem a kancellári székbe is a Tony Blairféle neoszociálliberális gazdaságpolitikát folytató Schröder utóda, az a Kelet-Németországból jött Angela Merkel ült, aki az amerikai neoliberális gazdaságpolitika irányába tolta a német gazdaság- és pénzügyi politikát. Ma Németországot, a többi tagállammal együtt, egyre inkább a neoliberális gazdasági modell uralja, amely bizonyos mértékig kénytelen kiszolgálni az USA gazdaságpolitikáját. Emellett azonban saját vállalkozóival és munkavállalóival szemben sokkal toleránsabb, és sokkal több szociális engedményt nyújt, mint a szuverenitásuk alá tartozó vállalatok, a kelet-közép-európai régió állami vállalatainak privatizációját követő foglalkoztatások során az ott dolgozó élő munkaerővel szemben. Mindezek következtében ma már alig van különbség az angol-amerikai neoliberális individualista angolszász, valamint az igen erősen megnyirbált, egyre formálisabbá váló kontinentális szociális piacgazdaság között. A kelet-középeurópai országokkal szembeni neokolonizációs magatartásuk azonban teljesen azonos módon neoliberális, haszonkiviteli és élő munkaerőt kizsákmányoló jellegű.

E vonásokból adódóan túlnyomóan USA dolláron alapul a globális tőke- és termékpiac. A dollár világszerte jelen van, és tőle függ az euró és a nyugat-, valamint a kelet-közép-európai országok valutája. Egyértelműen ez mutatkozott meg a második Orbán-kormányban a Nemzetközi Valutaalappal 2010. július első felében folytatott tárgyalásmegszakadásában, amikor az új magyar polgári kormány – igen helyesen – nem volt hajlandó elfogadni az IMF újabb megszorításokra irányuló igényeit. Emiatt a forint pár nap alatt jelentősen veszített az értékéből.¹⁷ A termelés és a kereskedelem, valamint a pénzügyi műveletek irányítási központja amerikai centrumokból lépcsőzetesen sugárzik le az európai uniós áru- és pénzpiacra, és onnan a nyugat-európai tagállamokhoz, tőlük pedig a közép- és kelet-európai pénzügyi és gazdasági régióba, amelynek önálló gazdaságvitelét, gyarmatosítási jelleggel, mind a két irányú tőke az őket kiszolgáló államokkal együtt kívánja felszámolni a saját tőke- és áru piacainak kiterjesztése céljából.

A gazdaságra orientált globalizáció szerkezete, tartalmi jellege és irányultsága

Abba, hogy a gazdaság így globalizálódhatott, belejátszott, hogy annak a már érintett technikai-technológiai előfeltételeit, a modern hírközlési kommunikálás tértől és időtől mentes eszköztárát, valamint ezen keresztül a globális irányítás módszereit intézményesen az USA alkalmazta és sajátította ki elsőnek. A technikai-technológiai globalizáció így válhatott társadalomgazdasági és pénzügyi globalizációvá. Amerikai központi globalizációs kisugárzásból az európai uniós sugárnyalábot szemlélve az látszik, hogy az amerikai pénz- és árupiac nyomja és uralja az EU áru- és pénzpiacát, az pedig ugyanezt teszi az Unió új tagállamaival. Ily módon egy lépcsőzetes alá-fölrendeltségi, globalo-neoliberális neokolonizációs láncolati hatás érvényesül. Ehhez a nyugati neokolonizációs ameuro monetáris piacgazdasághoz kapcsolódik, jelenleg még egyenrangúan, a formálisan részben még szocialista, tartalmilag azonban éppen olyan neoliberális kelet-ázsiai globalo-monetár piacgazdaság, ami a jelenlegi USA-dominált egypólusú jelleget várhatóan a közeljövőben kétpólusúvá fogja ismét átalakítani, amiről Huntington is ír.¹⁸

A globalizáció, illetőleg az arra való törekvés az ókori civilizáció óta mindig fennállt. Kiinduló alapja a gazdasági és a katonai hatalom minél nagyobb földrajzi és népcsoporti területre irányuló megszerzése. Látszólag a katonai és a közhatalom minél szélesebb kiterjesztése volt a modern kapitalizmus megjelenéséig a cél, azonban az igazi mozgatórugó mindig is a gazdasági hatalom minél szélesebb kiterjesztésére irányult. Ez, az újkori gyarmatosítási politikát megelőzően, még nem jelent meg ilyen egyértelműen, azonban azt követően ez egyre nyilvánvalóbbá vált. Modern értelemben globalizációról azóta beszélhetünk, amióta a termelő és a kereskedelmi, másképpen szólva a gazdasági tőkének egyre nagyobb szüksége lett a finánciókére az egyre koncentráltabb és hatalmasabb gazdasági célkitűzések megvalósítása végett. Az Európán kívüli földrészeknek a gazdasági és a fináncióke összeolvadásával és a politikai hatalom segítségével történő meghódítása, vagyis a gyarmatosítás volt az, ami a klasszikus kapitalista globalizációt az újkor kezdetétől egyre erőteljesebb mértékben megjelenítette. A gyarmattartó országok a gyarmataikat gazdaságilag kifosztották, lakosaikat elnyomva éhbérért dolgoztatták, miként ezt a Római Birodalom is tette a bányákban. Ez a gyarmatosítás az ott élő népeket és területüket megfosztotta önállóságuktól, míg másoknak ezt meghagyta, de gazdaságilag teljesen a maga hatalma alá helyezte.¹⁹

A mai, 1990-es évtizeddel felerősödött és egyre kiterjedtebbé váló globalizáció az ókori római és az újkori globalo-liberális gazdasági rendszernek mintegy a szintézise. A fináncióke a Római Birodalom pénzváltó csarnokaiban (basilica) a gazdaságba behatolva, azt jelentősen segítve működött. A római globalizációra az volt jellemző, hogy gazdasági hatalmát nagyobb területre terjesztette ki, mint a vele összefüggő közjogit. Ezzel szemben a klasszikus kapitalizmus a gazdasági hatalommal együtt ugyanarra a területre és népcsoportra kiterjesztette politikai-közjogi hatalmát is. Ez egyúttal azt is jelentette, hogy a gyarmatok a gyarmattartó hatalmak közjogi szuverenitásának a részévé váltak.

A 2. világháborút követően két globális nagyhatalmi pólus alakult ki. Az egyik a Szovjetunió, azon belül pedig globalizációs centrumként az Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság, amely egyrészt a Szovjetunióhoz tartozó többi tagköztársaságot állami szuverenitásuk közhatalmi és jelentős jogi korlátozása mellett, míg a KGST-n keresztül a 2. világháborút követő Potzdami Egyezményvel gazdaságpolitikai érdekszférájává tett államokat szuverenitásuk formális jogi fenntartása mellett csatolta a központtal fennálló gazdaságpolitikához.²⁰ Ezzel szemben a másik globalizációs térségben, amelynek a központja

az 1. világháború óta egyértelműen az USA, nem alakult ki az Atlanti Szövetséghez tartozó államok irányába jelentkező nemzetközi közjogi szuverenitáselvonás. Ezt a globalizációs térséget ugyanis az USA, az Egyesült Királyság és Franciaország közötti gazdaságpolitikai kooperáció és a sokpólusosság jellemezte az USA dominanciája ellenére is.²¹

Ebben az időszakban a volt gyarmatokat megtestesítő ún. „harmadik világ” a két globális hatalmi pólustól relatíve függetlenné vált, mivel a 2. világháborút követően nemzetközi jogilag independens szuverén államokká váltak. Egy részük saját érdekből az Atlanti Szövetség országaival, a volt gyarmattartókkal a gazdasági együttműködést továbbra is fenntartotta, míg másik részük szovjet kezdeményezésre ugyanilyen együttműködést igyekezett kialakítani a másik globalizációs hatalommal, a szovjet-kommunista pólussal, elsősorban annak kezdeményezésére abból a célból, hogy véglegesen felszámolhassa a korábbi gyarmathatalommal szemben fennálló maradék gazdasági függőségét is. Ebben az időszakban Japán az Atlanti Szövetség, azaz a nyugati welfare society globalizált központ része, amellyel volt gyarmati függősége okán a belső-ázsiai országok közül India és Pakisztán kooperál, míg Kína eleinte a kommunista szovjet blokkhoz kapcsolódott, majd tőle elszakadva, fokozatosan önállósodott.²²

Az 1980-as évek elején azért, hogy a Szovjetunió az általa irányított és a Potsdami Egyezményrel részére 50 évre szavatolt kelet-közép-európai gazdasági és politikai hatalmát állandósíthassa, és a számára biztosított részleges belső-ázsiai gazdasági befolyást szintén állandósuló politikai befolyássá is tehesse, felvetette az egységes szocialista világbirodalom kialakításának és Afganisztán katonai megszállásának a tervét (Breznyevdoktrína).²³ Az utóbbinak 1978. decemberi megszállásával kiélesedett a „nyugati” demokratikus piacgazdasági és a „keleti” központosított kommunista gazdasági és politikai centrum közötti ellentét. Az ennek kapcsán kialakult technikai, katonai és gazdaságpolitikai rivalizálást a moszkvai globalizációs centrummal szemben a washingtoni globalizációs centrum nyerte meg (Reagen-doktrína, Szilícium-völgy).²⁴ Ennek következményeként a keleti militáns tervlembontásos gazdaságpolitikai globalizált blokkot jelentő KGST a centrum jelentős meggyengülése folytán szétesett, a közép-európai volt KGST-tagállamok, valamint az egyes volt szovjet köztársaságok a nyugati gazdasági-politikai globalizációs tömbhöz közeledtek, annak még welfare society alapúnak látszó magasabb életszínvonal adásában és demokratizmusában bízva.

... a rajnai kapitalizmus fölé kerekedve, Európára is kiterjesztette a neoliberális gazdaságpolitikai koncepció hatásait.

A kelet-közép-európai államok és azok társadalmi többsége azonban figyelmen kívül hagyta azt a tényt, hogy a nyugati globális gazdasági és politikai komplexum két blokkból tevődik össze, melyek közül az egyik – miként erről már szó esett – a jóléti piacgazdaság alapján álló ún. „rajnai kapitalizmus”, amely a kontinentális Európa országait fogta át német–francia kisugárzással, míg a másik, a szociális vonásokat egyre erőteljesebben elhagyó neoliberális amerikai-angolszász kapitalizmus. Azáltal, hogy katonai és technopolitikailag az USA szét tudta bomlasztani a globálisan centralizált keleti militáns gazdaságpolitikai blokkot, majd pedig röviddel ezután az európai angolszász kapitalizmus segítségével – amiről már szintén szó esett – a rajnai kapitalizmus fölé kerekedve, Európára is kiterjesztette a neoliberális gazdaságpolitikai koncepció hatásait. Ennek következtében az EGK-hoz tartozó kontinentális nyugat-európai államokban fokozatosan csökken a gazdaság szociális jellege, azaz gyengül a „welfare society”. Ez megmutatkozik többek között abban is, hogy az 1991. évi Maastrichti Csúcson megalakított, EU által módosított, illetve újonnan megalkotott munkajogi irányelvek, azokhoz az irányelvekhez képest, amelyeket korábban az EGK megalkotott és amelyek

normáit kicserélte, sokkal előnytelenebbek a munkavállalók számára. Az EGK irányelvek módosítása és/vagy kicserélése az új EU irányelvekkel egyértelműen munkáltatói érdekcentrikusságot tükröznek.²⁵

Ennek megfelelően a munkaidőről, a pihenőidőről és a szabadságról szóló korábbi 93/104. sz. EGK irányelvet felváltó új 2000/34. sz. EK irányelv a korábbi heti 40, rendkívüli munkával legfeljebb 48 órás heti munkaidőt 56 órára, a korábbi 4 havi munkaidőkeretet (referencia időszakot) pedig 6, bizonyos munkakörök esetében pedig 12 hónapra emelte, ugyanakkor viszont az évi rendes szabadság mértékét a korábbi egy hónapról négy hétre, vagyis 20 napra csökkentette.²⁶ A kiküldésről szóló 96/71. sz. EGK irányelv értelmében a más munkáltatóhoz kiküldött vagy más munkáltatóhoz átengedett, kölcsönözött munkavállalókat mindazok a juttatások és kedvezmények megilletik, mint amelyeket a rendes munkaviszonyban állóknak a fogadó munkáltató biztosít. A 2008-ban a munkaerő-kölcsönzésről megalkotott 104. sz. EK irányelv a munkaerő-kölcsönzés keretében átadott munkaerőt kivette a kiküldési irányelv alól azzal, hogy egyelőre a fogadó munkáltató nem köteles a kölcsönbe (bérbe) vett munkaerő számára azokat a juttatásokat biztosítani, mint amelyeket a rendes és a részére átengedett vagy kiküldött munkavállalóknak biztosít.²⁷ A munkáltatói jogutódlásról és fizetéseketelenségről szóló régi irányelvcsomag értelmében, az új munkavállalót minden esetben kezeli felelősség terhelve a jogelőd munkáltató bértartozásaiért. Ez később akként módosult, hogy ez alól az új munkáltató akkor mentesül, ha csődeljárás keretében veszi át a vállalatot (üzemet). A legújabb 2001. évi 23. sz. irányelv alapján legfeljebb csak 3 havi kieső bért kell az államnak kifizetni a bér garancia-alapból.²⁸ A csoportos létszámleépítésről szóló új irányelv a régivel szemben a korábbi ötről tíz főre emelte a leépítésre kerülők számát, a gyors lebonyolítás érdekében pedig a munkáltatói képvisellel fennálló, kötelező, ugyanennyivel meghosszabbítható 30 napos tárgyalási idő 15 napra történő, főszabályként is érvényesíthető lerövidítésére is lehetőséget ad.²⁹ Eme irányelv-módosításokkal megvalósított munkáltatói érdekeket kiszolgáló bekeményítéseket több kontinentális nyugat-európai állam a saját nemzeti jogába nem vagy csak részlegesen vezette át, viszont az EU új tagállamai teljes mértékben követték az irányelv-módosítások által lehetővé vált megszorításokat.³⁰ Mindennek mozgatórugója a haszonmaximálás.

E haszonmaximálási célkitűzéssel függ össze a szociális dimenzió szűkítésének a kötelező nyugdíj- és az egészségbiztosítást kikezdő kísérlete. Az USA-ban csak kötelező nyugdíjbiztosítás ismeretes, az is csak félállami jelleggel³¹, az egészségbiztosítás viszont egészen 2009-ig teljesen fakultatív volt, és privátbiztosítókhoz volt telepítve.³² Obama elnöknek köszönhető, hogy a republikánusok az USA mindkét házában – bár kis szavazattöbbséggel – el tudták fogadtatni a kötelező egészségbiztosításról szóló törvényt. Milton Friedman és a Chicagói Iskola viszont már az 1970-es évektől kezdve a kötelező nyugdíj- és egészségbiztosítás privatizációja mellett szállt síkra. Ezt a nyugdíjbiztosítás tekintetében sikerült bevezetni Chilében, a szocialista Allende elnök vezette chilei forradalomnak Pinochet általi megbuktatását követően.³³ Néhány latin-amerikai állam – mint pl. Argentína – követte a chilei példát, de szintén csak a nyugdíjbiztosítás terén.³⁴ Az egészségbiztosítás terén a magánosítást nem látták célszerűnek a kubai maximálisan humánus és tökéletes állami egészségbiztosítás miatt, annak ellenére, hogy itt még nagyobb haszonra lehet szert tenni, mint a nyugdíjbiztosításban. Ezt viszont már meg lehetett kísérelni Európában, az Unió tagállamainál. A régi tagállamoknál a kötelező magán-egészségbiztosítás bevezetésére csak az erős angol-amerikai befolyás alatt álló Hollandia mutatott hajlandóságot 2004-ben, amikor liberális kormány volt hatalmon. A kötelező magán-egészségbiztosítás bevezetése a liberális kormány bukását idézte elő. A magán-egészségbiztosító pénztárak ugyanis a biztosítási díjat erőteljesen felemelték, aminek befizetése – ellentétben

az Európában kialakult rendszerrel – teljes egészében a munkaviszonyban álló biztosítottakra hárul. Ugyanakkor a munkavállaló megbetegedése esetén a táppénzt maximum 2 éven keresztül a munkáltatónak kell viselnie, ami a megbetegedett dolgozó átlagbérének 71%-át teszi ki. Mivel ez a munkáltatóknak komoly kockázatot jelent, kénytelenek ugyanazzal az egészségbiztosító társasággal a táppénzfizetésre is külön biztosítást kötni. Ezenkívül, eme egészségbiztosítás kötelező jellege ellenére, háromszázezerre nőtt azoknak a száma, akik kimaradtak a biztosításból a biztosítási járulék már említett nagyarányú megemlése miatt. Mivel pedig a birtokba került magánbiztosítók az állam kérésére sem voltak hajlandók csökkenteni ennek összegét, a befizetést viselni nem tudók járulékát kénytelen az állam egészben vagy részben viselni.³⁵

A Fico-kormány szerette volna ismét állami kézbe adni a kötelező egészségbiztosítást ... Hasonló problémák jelentek meg Szlovákiában is, ahol a Dzurinda-kormányt sikerült rávenni a kötelező magán-egészségbiztosítás e rendszerének a bevezetésére.³⁶ A Dzurinda-kormány bukásában ez is jelentős mértékben közrejátszott. A Fico-kormány szerette volna ismét állami kézbe adni a kötelező egészségbiztosítást, de a magán-egészségbiztosítók ellenálló összezárása következtében e törekvés éppúgy, mint Hollandiában, sikertelen maradt. Magyarországon a Gyurcsány-kormány akarta szinte diktatórikus eszközökkel a kötelező állami egészségbiztosítást ilyen módon privatizálni, ami azonban az ország lakosságának népszavazással tanúsított következetes ellenállása folytán sikertelen maradt.³⁷ Viszont lényegében az ebbe belebukott Gyurcsányt a miniszterelnöki székben követő Bajnai Gordon a Horn-kormány által következetesen végigvezetve privatizálni nem sikerült kötelező magánnyugdíjpénztárakat kísérelte meg, a magánegészségügyi pénztárrendszerhez hasonlóan, a biztosítottaktól teljesen elszakítva, zártkörű részvénytársaságokká átalakítani.³⁸ Jóllehet eddig az európai államok többségének ellenállása miatt nem sikerült a kötelező társadalombiztosítást az egyértelmű transzatlanti ideológiának és kezdeményezésnek megfelelően átalakítani, e törekvésről azonban a globalotőke mindmáig nem mondott le, mivel ha a kötelező nyugdíj- és egészségbiztosítást magán-biztosítótársaságokon keresztül összhangba tudja hozni és így működtetni, el tudja érni, hogy a biztosított röviddel azt követően, hogy nyugdíjba megy, a munkaéletútja alatti kizsigelése következtében rövid időn belül meghal, és ezáltal a magánbiztosítók haszna kettős jellegűvé válik.³⁹ Ehhez pedig még segítséget nyújt a szociális dimenziót szűkítő új munkajogi szabályozás.⁴⁰

A posztkommunista közép- és kelet-európai térség neokolonizálása

Az eddigiekből az tűnik ki, hogy a friedmani alapon értelmezett nyugati ameuro gazdaságpolitikai globalizációs tömbben, jóllehet az amerikai neoliberális érdekérvényesítés került előtérbe a glóbus militáns (NATO) és finánc-gazdaságpolitikai intézményei (IWT, IMF, WB) hálózatának az USA általi kézben tartása következtében, az ebből eredő nyomás azonban – miként már szóltunk róla – az EU régi tagállamaira sokkal lágyabban érvényesül, mint az EU új tagállamaira, valamint az egész posztkommunista kelet-közép-európai térségre. A kelet-közép-európai globális szocialista blokk összeomlását követően az oda tartozott volt tagállamok irányába megindult nyugati tőkebevonulás – miként erről már szintén szó volt – kezdetben nyugat-európai kontinentális jelleget öltött, amelybe azonban igen hamar beékelődött a transzatlanti amerikai érdekeltségű tőke. Ha nem is szorította ki a kontinentális és a brit fináncökonómiai tőkét, azonban vele egyenrangú uralmi helyzetet alakított ki ebben a térségben. Mind a két részről egy sajátos neokolonizációs folyamat indult el e térségben. Mind az EU-hoz tartozó, mind az azon kívül maradt, e kelet-közép-európai térségbe beáramlott banki, ipari és kereskedelmi tőke olcsón hozzájutva a privatizációs szerződéseken keresztül a gazdaság ilyen jellegű állami tulajdonban álló intézményeihez, minden egyes állam esetében több évre kiterjedő adókedvezményt harcolt ki magának, ezenkívül pedig

jogot szerzett arra, hogy a működés egész hasznát kivihesse a privatizáló országból. A multik egy része ezenkívül még a megvétel előtt teljes vállalatreorganizációt igényelt az államtól, az ide betelepült külföldi bankok pedig az általuk megvásárlásra került bankok esetében igényt tartottak arra, hogy az állami költségvetés terhére a bankok feltőkésítésre kerüljenek.⁴¹ A kelet-közép-európai államok irányába egységesen fellépett és fellépő euroatlanti tőke – miként ezt több szerző is kimutatta – a gazdaságirányítási reformot végrehajtott középkelet-európai országoknak (és itt is elsősorban Magyarországnak) forgalmi értékű kamattérítés mellett adott hitelt azoknak az állami tulajdonban álló ipari és kereskedelmi vállalatoknak a modernizálására, amelyeket az állami vállalatok felértékelését és gazdasági társaságokká átalakítását, valamint lebonyolítását végző vállalati vezetők és privatizálást lebonyolító állami hivatalnokok korrumpálásával olcsón szerzett meg.⁴² Mindehhez a kolonizációs politikai technikákkal komprádorrá tett, neoliberálissá vált posztkommunista-neoszocialista kormányok globalizmust kiszolgáló gazdaságpolitikája segítséget nyújtott.⁴³

Az e térségbe áramlott euro-transzatlanti ipari és kereskedelmi cégek, valamint pénzüzetek egy része a közép-európai államok (Magyarország, Szlovákia, Románia, Csehország és Lengyelország) vállalatának kelet- és nyugat-európai, valamint a tengeren túl kiépített piacait kívánta csak megszerezni, és e miatt a cégvásárlást követően azonnal vagy rövid időn belül, legkésőbb az adókedvezmény lejártáig tartott átmeneti „kényszerüzemeltetés” után megszüntette gazdasági tevékenységét. Ennek során leszerelte az üzemet, amelynek már az elmondott módon korszerűsített termelőeszköz-rendszerét (gépsorait) vagy hazai telephelyére, vagy az üzemáthelyezéssel együtt olyan országba vitte, ahol még olcsóbb az élő munkaerő ára. Ha pedig ezek egyike sem jött be, az így megvásárolt termelésre szolgáló cégvagyonot funkcióképtelenné, használhatatlanná tette csak azért, hogy a leépítésre került gazdasági profil területén azt újból hasznosítani ne lehessen. Az USA-ból származó cégek így adták el az általuk piackiterjesztési célzattal megvásárolt, ily módon bezárt üzemek ingatlanait, szerződésbe foglalva a leállított vagy az ahhoz hasonló tevékenység folytatásának a tilalmát. Ez következett be több magyarországi üveggyár esetében.⁴⁴ Az USA által irányított NAFTA kívánságára az EU egyes iparágak termelését és kereskedelmét visszafogta csak azért, hogy az észak és latin-amerikai érdekeltségek piacainak nagyobb teret engedjen. Így vállalta az EU a répacukor-feldolgozás és -értékesítés meghatározott százaléku leépítését a latin-amerikai nádcukor-behozatal javára, amit azonban nem a régi, hanem az új tagállamok cukoriparának megvásárlását követő leépítésével valósított meg. Így maradt meg a korábbi tizenegy magyar cukorgyárból mára csupán egy.⁴⁵ Ami pedig a pénzüzeti szférát illeti, a Magyar Állam a kétszintű bankrendszer meghonosítását követően létrehozott kereskedelmi bankokat feltőkésítette. Ezt követően azok túlnyomó többségét olcsó áron nyugat-európai és amerikai pénzüzeteknek adta el, amelyek az ilyen kikötés hiányában a teljes nyereséget kivitték az országból; az ország lakosságát és a közszférát is kifosztó tisztességtelen hitelszerződéseinek (egyoldalú kamat- és szolgáltatási díjmelések) állami kontroll alóli kivonására lehetőséget a jegybankok és elnökeik saját kormányuktól való függetlenségének a kimondása adott.⁴⁶ Eme egyoldalúan módosítható tisztességtelen ingatlan-jelzáloghitelezések célja egyfelől a még megmaradt magyar ipar felszámolása, másfelől a tönkrement és kisemmizett adósok ingatlanainak a megszerzése volt. Az előbbire egyértelműen utal több, jól működő magyar cégnek vállalatláncolatba (portfólióba) kényszerítése, és azok nyereségével a többi vállalat rendbetétele, majd ezeknek külföldi offshore cégekbe vitele – a csődbe juttatott vállalat esetében pedig, a banki tartozások fejében ingatlanainak csőd eljárás keretében, árveréses úton a bank általi olcsó megszerzése (l. a Hajdú-Bét, valamint a Zalabaromfi esetét),⁴⁷ míg az utóbbira, hogy a bankok idős személyeknek a lakásuk direkt vagy indirekt megszerzése fejében életjáradéki szerződéskötési kampányt indítottak el.⁴⁸

Ilyen okokból emberek ezreit tették hajléktalanná a bankok, aminek következtében túlnyomó részük még az állását is elvesztette, növelve a munkanélkülieknek a Bajnai-kormány időszakában 12%-ra megemelkedett seregét⁴⁹. A szisztematikus vállalat-vállalkozási csődbejuttatásokkal pedig egyrészt a beszállítók, vagyis a mezőgazdasági termelők, valamint az alvállalkozók tömege ment tönkre és vált jövedelem- és megrendelésnélkülivé, a csoportos létszámleépítésekkel pedig tovább növekedett a munkanélküliek száma.⁵⁰ Magyarországon a multinacionális befektető cégek kívánságára olyan csődtörvényt fogadott el a parlament, aminek alapján csődöt csak a fizetésképtelenné vált jogalany indíthatott maga ellen, a hitelezők viszont nem. Ez lehetővé tette a hitelfedezet elvonását, és azt, hogy a csődeljárás következtében az állásukat veszítő munkavállalók csak a bérgarancia-alapból kapjanak legfeljebb 3 havi bérkifizetést, az alvállalkozók és a beszállítók viszont követeléseikhez egyáltalán nem juthattak hozzá.⁵¹ Hasonlók zajlanak le a kelet-közép-európai térség más országaiban is, azzal a különbséggel, hogy uniós támogatásban csak a 2005-ben belépett tagok részesülnek. Ezek a kolonizálási technikák a saját centrumú globalitást mindenáron elérni akaró transzatlanti/amerikai tőkecsoportosulásoktól erednek, amelyek a Volvo-üzemeket Európaszerte felvásárolták, majd pedig racionalizálási indokkal tömeges leépítést akartak megvalósítani, amibe a szakszervezetek bele is mentek volna. Ezt azonban a Volvo-üzemek üzemi tanácsai által – jogellenesen, de eredményesen – megszervezett, egész Európára kiterjedő sztrájkkészültség meg tudta akadályozni.⁵² Az időközben azonban erőteljesen amerikai érdekeltségűvé váló Deutsche Bank esetében sikerült a vezetésnek a munkaerő-visszakölcsönzéssel összekapcsolt csoportos létszámleépítést végrehajtani.⁵³

Ahhoz viszont, hogy ez az ameuro globalizáció sikerrel tudta elindítani és előrevinni a posztkommunista kelet-közép-európai régióval szembeni neokolonizációs folyamatot, olyan kormányokat kellett találnia – és általában talált is –, amelyek erőteljes nyomással egybekapcsolt, indirekt és direkt, anyagi és nem anyagi természetű előnyökért hajlandónak mutatkoztak saját népükkel szemben a globaltóke igényeinek a kiszolgálására. Hogy ehhez megfelelő káderállomány álljon rendelkezésre, elsősorban a Soros Alapítvány támogatásával, illetve ösztöndíjaival amerikai és angol egyetemeken képezték ki azt a neoliberalis új generációt, amely karrierizmusból hajlandónak mutatkozott a globaltóke igényeinek megfelelő országvezetésre e régióban. Vezető reprezentánsnak pedig a kommunizmus idején elnyomott volt konzervatív polgári beállítottságú személyek közül is sikerrel lehetett válogatni olyan ambiciózus személyeket, akik nevüket adták az új polgáriként fémjelzett kurzus mögött folyó újgyarmatosítás legalizálásához. Mivel pedig valamennyi posztkommunista országban a régi kommunista nómenklatúra és pártja, a 40 évi megvezetés folytán, még erős társadalmi támogatással rendelkezett, többnyire az 1950-es évek vezető kommunista politikusainak a gyerekeiből képezték ki és verbuválták össze azt a neoliberalis ideológiával felvértezett réteget, amely ellenzékként félemlítette meg és informális eszközökkel kötötte meg a polgári kormányok kezét olyan esetben, amikor megnyerték a választásokat. Eklatánsan erre utalt az Antall-kormánynak a szabad demokrata ellenzékkal fennállott politikai viszonya. Ha viszont a volt kommunistákból átranzformálódott szocialisták nyertek, azonnal oda helyeztették az euroatlanti tőke képviselői koalíciós partnernek a liberálisok kiképzett kis csapatát, amely a maga erőszakosságával és a globális tőkehatalmak támogatásával elérte azt, hogy a politika az újgyarmatosító erők érdekeinek megfelelően alakuljon.

Ennek hatására tudtak a multinacionális vállalatok korrupcióval egybekötött, igen olcsó vételáron reorganizációs és munkaerő-megtartási, sőt -növelő feltételek kikötése nélkül a privatizáció során hozzájutni a jelentős részben a kádári időszak alatt felvett kölcsönökből

reorganizált, jól működő és előnyös piacokkal rendelkező állami vállalatokhoz és jól karbantartott épületeikhez Magyarországon. Hogy pedig az olcsó eladásnak indoka legyen, az ugyancsak lefizetett állami vállalati vezetők segítségével „rohasztották le” a modernizált és rendben tartott állami vállalatokat is azoknak a szintjére, ahol ilyen rekonstrukcióra a kádári időszak alatt felvett kölcsönökből nem került sor.⁵⁴ A kis- és középvállalkozások szakszerű újrarendelését megakadályozták azok a kártalanítási, reprivatizációs technikák, amelyek a kis- és középüzemek eredeti tulajdonosaiknak vagy örököseiknek történő visszaadása helyett a kártalanítást kuponokkal (kárpótlási jegyekkel) oldotta meg, a valamikor a tulajdonukban álló üzemeket és üzemrészeleket pedig látszatárverésekkel, a volt pártnömenklatúrához tartozó vállalat- és üzemvezető rétegnek játszották át.⁵⁵ A privatizációs és reprivatizációs törvények privatizációs és reprivatizációs technikai és intézményei mindegyike megfelelő lehetőségeket biztosítottak. Ennek tipikusan megengedett gyakorlatát jelentette az irreálisan magas kikiáltási árral meghirdetett, sikertelen nyilvános árverést követő, előre meg sem hirdetett, zártkörű árverés lebonyolítása.⁵⁶ Indirekt jelleggel, de végeredményben hasonlóan valósult meg a kárpótlási, és az újonnan megalkotott polgárinak elnevezett szövetkezeti törvénnyel, valamint a földárverési törvénnyel a termelőszövetkezetek által használt földterületek árveréses értékesítése, részben a régi tulajdonosaik, részben a településen lakók, valamint a nem ott lakók, de ott dolgozó személyek részére oly módon, hogy csak életképtelen gazdálkodói méretekhez juthassanak, és kénytelenek legyenek az újonnan megszerzett földterületeiket külföldi jelentkezőknek eladni. Ügynökeik minden földárverésen ott voltak, és zsebszerződésekkel megszerezték az így értékesített földek túlnyomó részének a teljes birtoklási és használati jogát.⁵⁷

... üzemeket és üzemrészeleket pedig látszatárverésekkel, a volt pártnömenklatúrához tartozó vállalat- és üzemvezető rétegnek játszották át.

Az euameró multinacionális tőke behatolása a kelet-közép-európai régió országaiba először az élelmiszeripart és az élelmiszerkereskedelmet célozta meg. Ennek oka a nyugaton a túltermelés folytán felgyülemlett, hatalmas raktározott élelmiszerkészletek e régióban történő eladására irányuló törekvés volt. Ennek érdekében mindjárt az első rendszerváltó kormányokat az élelmiszerfeldolgozó üzemek értékesítésére vették rá a külföldi tőkeérdekeltségek, amelyek jelentős részét röviddel ennek megtörténte után vagy felszámolták, vagy vegyipari-kozmetikai üzemekké alakították át.⁵⁸ Ezzel párhuzamosan elárasztották e régió országait a nyugati multiplázák, amelyeknek fő profilja az élelmiszerkereskedelem, és amelyek a hazai termékeknél jóval rosszabb minőségű, túltermelésből adódó raktározott készleteket dobnak elsősorban piacra. Kereskedelmi politikájuk egyértelműen a posztkommunista régió hazai termékeinek a bojkottálására irányul. Ha át is vesznek valamit, diszkriminatív módon leárazva és leminősítve, polcdíj fizetése ellenében teszik, ugyanakkor a külföldi termék dömpingben kerül be e régió országaiba.⁵⁹ A cél ezzel az, hogy ezek a nagy élelmiszer-kereskedések külföldi kézbe kerüljenek, de le nem épített élelmiszer-feldolgozó üzemek saját maguk, az általuk vagy már megvásárolt, vagy ezután megvásárolni tervezett nagy ingatlanterületeken a növényi és állati élelmiszer-termelést is lebonyolíthatják, megtakarítva így a fuvarozási költségeket.⁶⁰ Annak érdekében pedig, hogy e régióban a helyi kis- és középméretű családi-egyéni mezőgazdasági üzemek konkurenciája ne álljon fenn, kereskedelmi politikájuk ezek tönkretételére irányul. A következő lépés a jól menő egyéb ipari üzemek szintén olcsó átvétele, ami elsősorban az életképes háztartási és könnyűipari termékeket gyártó cégek átvételére irányult (üveg-, porcelán-, hűtőgép- és papíripar), amelyeknek egy részét piacszerzési céllal leépítenek, a gépeket vagy az anyagcéghez, vagy olyan helyre szállítva, ahol olcsó a munkaerő.⁶¹ Helyettük a munkaerő viszonylagos olcsósága, de a távol-keletiekénél nagyobb intelligenciája és felkészültsége miatt viszonylag tartós jelleggel összeszerelő üzemeket létesítenek a közép-európai régió EU-tagországaiban.

Ugyanakkor az e térségben letelepedésre nem aspiráló nyugati cégek az itteni közlekedésfejlesztésben oroszánrészt követelnek maguknak. Ez áll fenn az autópálya-építésnél, a vasúti, a helyi villamos-, trolibusz- és autóbuszpark megújításánál, valamint a metróépítésnél. E térség kollaboráló komprádor kormányai mindent megtesznek annak érdekében, hogy ezek a cégek nyerjék el a beruházásokat, amiért e kormányok és hivatalnoki holdudvaruk komoly anyagi előnyben részesülnek tőlük.⁶² Annak érdekében pedig, hogy az általuk nyújtott előnyökért biztosítva legyen kiválasztásuk, vagyis a megrendelés számukra történő odaítélése, elvárják, hogy e térség országai olyan közbeszerzési törvényeket alkossanak, amelyekbe beépítésre kerülnek azok a technikák és kikapuk, melyek biztosítják a részükre a megpályázott tender megnyerését. Ugyanakkor a közbeszerzési törvények ilyen megalkotása az így lekorruptált komprádor kormányoknak is az érdeke. Ennek tudható be, hogy míg az EU régi tagállamaiban a közbeszerzések győztese szinte kivétel nélkül mindig a hazai cégek, addig az új tagállamok esetében a külföldi multinacionális cégek. Míg az előbbi esetben a közbeszerzések munkahelyteremtéssel járnak a cég székhelyének a hazájában, addig az utóbbinál, a fogadó államban éppen az ellenkezője valósul meg. Előfordul, hogy az ily módon kiválasztott külföldi fővállalkozók az egyes részfeladatok alvállalkozói elvégzésével hazai vállalatokat bíznak meg, melyektől a munkát átveszik, díjuk kifizetéséről azonban megfélekedeznek, vagy csak igen késve fizetik ki, szinte arra játszva – nagyon sok esetben sikerrel –, hogy csődbe menjenek. Ezzel viszont újabb munkavállalók kerülnek az utcára. Hatványozódik mindez annál fogva, hogy ez a korrupt komprádor politikusi réteg felbátorodva a multinacionális vállalatok eme gyakorlatán, ha cégeik vállalkozási megbízáshoz jutnak, a munkát olyan alvállalkozókkal végeztetik el, akik esetében már előre elhatározzák, hogy nem, vagy csak hosszadalmas pereskedés után fizetik ki a vállalkozási díjakat. Ugyanezt játsszák a külföldi nagy kereskedőcégek és hazai csatlósai is a beszállítókkal, aminek eredménye a sok körbetartozás, a hazai kis- és középvállalatok becsődölése a munkanélküliek létszámának továbbnövekedésével együtt.

A közbeszerzéses úton megpályázott beruházások egy speciális formájaként mind az autópálya-építéseknél, mind az oktatási és felsőoktatási, mind pedig a szállodai-üdülési és egészségügyi intézmények ingatlanberuházásainál haszonkiszivattyúzási eszközként a privat public partnership (PPP) intézménye a közép-európai térség államaiban. A PPP keretében a már említett, előre leegyeztetett közbeszerzési pályázat keretében a győztesnek kihirdetett multinacionális vállalat megépíti az adott létesítményt az állam által rendelkezésre bocsátott telekre, aminek fejében az intézmény feletti rendelkezési és haszonszerzési jogot legalább 40 évre megszerzi, és csak ennek letelte után kerül vissza a rendelkezési és haszonszedési jog az adott államhoz. Sőt, újabban az építkezésekbe ilyen módon beszálló multinacionális beruházók a lízingszerződéshez hasonló tulajdonjogot kötnek ki maguknak, és a 40 év alatt erősen elhasználódott, leamortizálódott intézményt az ekkor kialakult áron veheti tulajdonba az állam.

A „globalogazdák” jóvoltából ez a teljesen lekorruptálódott inter- és szupranacionális politikai tőkét kiszolgáló „szociálliberálisnak” titulált politikai nómenklatúra végül már oda merészkedett, hogy saját cégeivel végeztette el az állami megrendeléseket, méregdrágán felszámítva a vállalkozási-megbízási díjakat, és az államtól olcsón megvásárolt ingatlanokat a piacon kialakult bérleti díjak többszöröséért visszabéreltette az állammal. Mivel Magyarország volt az, amelyik e régióban először a Világbank és a Nemzetközi Valutaalap karmai közé került, és Magyarország volt az, amelyik e régióban e két pénzügyintézet szemben a legerőteljesebben eladósodott, és mivel részben ez utóbbinak is köszönhetően itt volt a legkisebb ellenállás az ameuro globalotőke neokolonizációjával szemben, e visszasságok

Magyarországon jelentek meg a legpregnansabban. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy e régió többi országában ne lennének hasonló jelenségek. Csehország és Lengyelország kivételével e régió többi országában is igen nagy a korrupció, és ezzel összefüggésben a könnyű külföldi tőkebehatolás komprádor kormányok segítségével.

A neoliberais globalizáció szocializálásának és neokolonizációja megállításának esélyei ... az államtól olcsón megvásárolt ingatlanokat a piacon kialakult bérleti díjak többszöröséért visszabéreltette az állammal.

Az objektivitás talaján álló szociológusok, szociálpszichológusok, szociálökonomusok, makro- és mikroökonomusok, ökológusok, valamint jogászok egyaránt kimutatták azt, ha a jelenlegi globalizációs gőzhenger, a maximális hasznot mindenből kivenni akaró gazdasági és politikai uralomkiterjesztés tovább folytatódik, az olyan, sok oldalról találkozható természeti és társadalmi katasztrófához fog vezetni, amelyben az emberiség kulturális, technikai-technológiai, infrastrukturális, állami és jogi intézményrendszere Az ember tragédiája utolsó színében Madách Imre által leírt szintjére süllyedhet le. Sőt, magának az emberiség fizikai kipusztulásának a lehetősége is fennállhat.⁶³ Ami most folyik, az az emberi társadalmi létnek éppen olyan hanyatló szakaszát jelzi, mint amelyet Gibbon és Ferrero a Római Birodalom hanyatlását és annak okait taglaló műveikben leírtak. Az ókori Róma globalo-kapitalizmusának az eredménye a családi farmgazdaságoknak olcsó vételáron a majorgazdák tulajdonába kerülése, és a majorgazdaságokon folytatott paraszti haszonbérleti, kolonátusi munkavégzés olcsó rabszolga-munkaerővel történő felváltása, valamint a jövedelem nélkül maradt vidéki lakosságnak a városi központokba történt beáramlása lett a „panem et circenses” igénylése mellett.⁶⁴ Az eredménye mindennek a Római Birodalom széthullása és anarchiába süllyedése lett. A mai túlméretezett tőkekoncentráció magában hordja a széthullás veszélyét, a bér- és jövedelemmólló mintegy négyszázszorosra történt szétnyílása éhséglázadás kirobbanását idézheti elő. Ennek veszélyére utal, hogy az 1987. évi San Franciscó-i Konferencián arról esett szó, hogy a 21. században 80%-os munkanélküliség mellett a társadalom munkaképes rétege mindössze 20%-ának lesz munkája. Felvetődött a kérdés, miként tudja majd a politikai vezetés ezt a hatalmas improduktív tömeget, másként szólva, a „huszak és a nyolcvanak társadalmát”, államát kezelni.⁶⁵ Immanuel Wallerstein hasonló társadalomgazdasági széthullást jósol, ha folytatódik a mai globalo-neoliberalizmus, és ha nem lesz legalábbis jelentős visszatérés a keynesi szociális piacgazdasághoz.⁶⁶

Úgy tűnik, hogy a teljesen felelőtlen ingatlanhitelezési gyakorlattal és más banki visszaélésekkel kialakult mai gazdasági válság, ha az állami pénzekből megtámogatott bankokat nem is, de Obama elnököt az USA-ban, valamint az európai államok kormányainak nagy részét meggyőzte, hogy az eddig folytatott globalizációs gazdaságpolitika nem folytatható tovább, és ezért a bankok eddigi privilégiumait jelentősen megnyirbálni kívánják. Az, hogy a bankok eddig adómentességet élveztek, a középkorhoz hasonló helyzetet teremtett, csak akkor a nemesség volt az, amelynek nem kellett közterheket fizetni.

Ami az új magyar polgári kormánynak 2010. május 14-i hivatalba lépésével Orbán Viktor második miniszterelnöklétével elindult, biztató, részben azonban vakmerő. Lehet, hogy nem volt diplomatikus a Nemzetközi Valutaalap további megszorításokkal és az ország további pénzügyi függőségével járó újabb hitelnyújtási ajánlatának egyértelmű elhárítása. Akkor úgy tűnt, hogy a kormány helyesen járt el. Az időközben beállott újabb gazdasági világválság, pontosabban a 2008-ban elkezdődött válság második hulláma keresztülhúzta az akkor jónak és járhatónak tűnt elképzelést. Az akkor még nem sejtendő válság miatt azonban most a kormány újból tárgyalni kényszerül az IMF-fel egy biztonsági vagy készenléti hitelről. A mostani tárgyalásokat azonban megnehezítheti, hogy a magyar fél akkor nem kellően

diplomatikusan tárgyalt az IMF-el. Ugyanakkor azonban az IMF–EU-küldöttség is erőfölény kimutatásával indult neki 2009. június végén a tárgyalásoknak.⁶⁷ A július végével lezárult törvényhozási sorozata a Széchenyi Terv újraindításával támogatni és élénkíteni kívánja a kis- és középmeretű hazai vállalkozásokat. Ezen keresztül 10 éven belül egymillió új munkahely létesítését tervezve.⁶⁸ Ez utóbbi célkitűzéssel áll összhangban a segélykifizetéseknek közmunkában történő részvételhez kötése, amit a német foglalkoztatáspolitikát megreformáló 2005. évi HARTZ–IV. törvényhez hasonlóan, a képzetlen vagy alulképzett munkanélküli közhasznú munkások képzésével kíván összekapcsolni. Helytállóan intézkedett az új Orbán-kormány, az IMF tiltakozása ellenére, a Nemzeti Bank elnöke részére az IMF által szavatolt privilégiumok szűkítése, a bankadó bevezetése, valamint a bankok egyoldalú szerződésmódosítási jogainak a megnyirbálása tekintetében, ami együtt járt a devizahitelek és kamatok forintban történő visszafizetésének a lehetővé tételével, továbbá az ingatlanárverési moratórium meghozatalával.⁶⁹ Ugyancsak nem tetszik a neoliberais globalo-fináncgazdaság látható és láthatatlan intézményrendszerének az sem, hogy az új polgári kormány felülvizsgálja az összes botránnyosan aszinallagmatikus nemzeti vagyoneledásokat. Az e célra létrehozott bizottságok és kormánybiztosok feladata kikutatni, hogy kik a felelősök azokért. Mindez heves ellenállást vált ki a multinacionális tőke és az ellenzékbe szorult hazai kollaboráns erők részéről. Ezért helyes, hogy az új magyar kormány egy közép-európai szoros együttműködés kialakítására törekszik, amelyre már a szomszédos, szintén többségében már EU-tagállamok is vevők. Úgy tűnik, hogy a velünk szomszédos államok is rájöttek arra, hogy velük szemben is hasonló kolonizálás folyik, mint velünk szemben, és a nacionalista ellentétekből fakadó megosztás a globalotőke és politikájának a malmára hajtja a vizet. Remélhetőleg sikerülni fog Orbán Viktornak és kormányzati stábjának, együttműködve és összefogva a többi közép-európai országgal, a transzatlanti tőke globalo-hatalmi újgyarmatosításra irányuló terjeszkedését leállítani ebben a térségben, és elindítani egy olyan irányzatot, amely a jelenlegi neoliberais egypólusú globalizációt egy globális szerződéses együttműködésen alapuló jóléti piactársadalomba vezeti át. Az eredmény – kétségtelenül – kétesélyes, de a reményt nem szabad feladni. Ezért felidézem Madáchtól az Úr szavát: „...ember, küzdj, és bízva bízzál!”.

¹ A globalizációról megalkotott szakirodalmi fogalmakat lásd Csath Magdolna: *Kiút a globalizációs zsákutcából*. 3. kiadás, Kairosz Kiadó, Budapest, 2001, 9–14. o. A szerzők többsége a globalizációt negatívan vagy legalábbis ambivalensen értékeli.

² Vö. Bogár László: *Bokros újratöltve*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2006. 33–44. o.; Bogár László: *Idegrendszerváltás*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2009, 12. s köv. o.

³ Bogár: *Idegrendszerváltás*, i. m. 7–60. o.; Csath Magdolna: *Globalizációs végjáték*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2008, 43–66. o.; Csath: *Kiút...*, i. m. 1–3. fejezet; Pokol Béla: *Globalis uralmi rend*. 1. kötet, Kairosz Kiadó, Budapest, 2005, I. fejezet 2/3., 4/1., 5., II. fejezet 1. és IV. fejezet.; David C. Korten: *Tőkés társaságok világuralma*. Kapu Kiadó, 1996. III. fejezet; Hans-Peter Martin–Harald Schumann: *A globalizáció csapdája. Támadás a demokrácia és a jólét ellen*. Perfekt Kiadó, Budapest, 1998, 9–185., 271–306. o.; Prugberger Tamás: *Van kiút az útvesztőből? Globalizáció, neoliberalizmus és a jog*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2008, 26–76. o.

⁴ Korten, i. m. 225–253. o. (IV. fejezet, 14–15. o.); Drábik János: *A pénz diktatúrája*. Gold Book Kft., 2005, 14–35., 89–92., 124–127., 241–245. o.; Csath, *Kiút...*, i. m. 44–93. o.; Martin–Schumann, i. m. 54–58., 61–134. o.

⁵ Franklin D. Roosevelt: *Harc a máért*. Studió Kiadó, é.n.; Boer Elek: *Roosevelt kísérlete*. Szegedi Nyomda, 1934.; J. M. Keynes: *A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1993.

⁶ Martin–Schumann, i. m. 151–154. o.; Prugberger: *Van kiút...*, i. m. 14–25. o.; Pokol Béla:

Globális uralmi rend. 2. kötet, Kairosz Kiadó, Budapest, 2008, 9–20. o.

⁷ Kray István: Rendszerváltás bekötött szemmel. Földindulás a világpolitikában. Belvárosi Könyvkiadó, Budapest, 1993, 89–116. 154–157. o.; Pokol: Globális..., 2. kötet, i. m. 30–58. o.; Prugberger: Van kiút..., i. m. 21–26. o.

⁸ Keynes, i. m.

⁹ Pokol: Globális..., 1. kötet, i. m. 37. o.

¹⁰ Pokol, Globális..., 2. kötet, i. m. 69. és köv. o.

¹¹ Uo. 50–52. o.

¹² Gyulavári Tamás: Az Európai Unió szociális dimenziójának története. In: Az Európai Unió szociális dimenziója. Szerk.: Gyulavári Tamás, Szociális és Családügyi Minisztérium Kiadása, é. n., 46–49. o.

¹³ Prugberger Tamás–Szebehelyi Klára: A magyar munkajog vergődése a szociális piacgazdaság és a neoliberalizmus igényei között. Jogtudományi Közlöny, 1996/12. sz.

¹⁴ Prugberger Tamás–Hegedűs István: Az új magyar Munka Törvénykönyv (tervezete) és a Közös Piac munkajogi normái. Magyar Jog, 1992/4.; Prugberger Tamás: A kollektív szerződés jogi szabályozása az Európai Közösség országaiban és Magyarországon. Magyar Jog, 1992/12.; Uő.: A koalíciós szervezetek és a koalíciós tárgyalások a nyugat-európai munkajogban és az új magyar Munka Törvénykönyvben. Magyar Jog 1992/8.; Uő.: Az üzemi tanácsi és szakszervezeti érdekvédelem kontraktuális lehetőségei az alapvető individuális munkavállalói jogoknál, különös tekintettel a munkáltatói felmondásra és a csoportos létszámleépítésre. Magyar Jog, 1999/5.; Uő.: A munkaügyi szabályozás átalakulása a szomszédos volt reálszocialista közép-kelet-európai országokban. Munkaügyi Szemle, 1993/12.; Uő.: Európai és magyar összehasonlító munka-, és közszolgálati jog. Complex Kiadó (Kluwer Csoport), 2006., IV. rész (az alapforrások megjelölésével); Uő.: Kündigung und Massenentlassungsregelungen in Ungarn und in postkommunistischen Nachbarländer Ungarns. In: Festschrift für Rolf Birk zum siebsigsten Geburtstag. Moor-Siebeck Verlag, 643–658. o.; Heribert Kohl–Hans-Wolfgang Platzer: Arbeitsbeziehungen in Mitteleuropa. Nomos Verlag, Baden-Baden, 2004.

¹⁵ Pokol, Globális..., 2. kötet, i. m. 78–79. o.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo. 21., 29–31., 51–53. o.; Drábik, i. m. 137–141. o.; Csath: Kiút..., i. m. 46–64. o.

¹⁸ Samuel P. Huntington: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Európa Könyvkiadó, 2002, 1. fejezet.

¹⁹ Lásd Pólay Elemér: A verespataki viaszostáblák bányamunkaszerződése. Publ. Uni Miskolc, Ser. Jur. et Pol. Tomus 3/b., Fasc. 5–11., 1988, 217–229. o.; Zlinszky János: Ius publicum. Római közjog. Osiris, Budapest, 1994, 19–20. o.

²⁰ Kray, i. m. 168–174. o.

²¹ Pokol, Globális..., 2. kötet, i. m. 1. fejezet

²² Huntington, i. m.

²³ A XX. század krónikája. Officina Nova, 1994, 1139., 1156. o.

²⁴ Uo. 1139., 1156., 1239., 1276., 1288., 1300., 1303. o.; Pokol: Globális..., 2. kötet, i. m. 137–143. o.

²⁵ Prugberger Tamás: Az európai uniós munkajogi szabályozás módosulásainak és kiegészítéseinek a kihatása a munkavállalók szociális érdekeire. Európai Jog, 2009/4.

²⁶ Uo. 23. o.

²⁷ 2008/104. sz. EK (munkaerő-kölcsönzési) irányelv, II. fejezet, 5. cikkely.

²⁸ Prugberger: Az európai uniós..., i. m. 24–25. o.

²⁹ Prugberger: Kündigung..., i. m.

³⁰ Uo.

³¹ Rentenversicherung im internationalen Vergleich. Die allgemeinen Altersicherungssysteme

in neun ausgewählten Staaten. Hrsg. VRD. Rentenversicherung in der USA, 173. s köv. o.

³² Interjú Prof. Dr. Boross G. Jánossal (Kaliforniai Egyetem, USA). Hír TV, 2008. április 8-i adás; valamint a SICKO c. amerikai dokumentumfilm az USA egészségbiztosítási rendszeréről és gyakorlatáról. Közli és elemzi Prugberger Tamás: Egészségbiztosítási reform és alkotmányosság. Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Juridica et Politica, Tomus, XXVI/2, 416–417. o.

³³ Csath, Globalizációs..., i. m. 77–82. o.; Sobieski Tamás: Szakítás a neoliberalizmussal. A gazdaságra koncentrált reformok az erőszak növekedését hozták Latin-Amerikában. Magyar Nemzet, 2007. szeptember 7.

³⁴ Barta Judit: A magyar nyugdíjrendszer reformja, különös tekintettel a magánnyugdíjpénztárakra. PhD-értekezés, Miskolc, 2001, 178–187. o.; Uő.: A chilei és a magyar nyugdíjrendszer összevetése. Magyar Jog, 2001/5., 298-303. o.

³⁵ Prugberger Tamás: Egészségbiztosítási..., i. m.

³⁶ Uo. 417–418. o.

³⁷ Uo. 416–428. o.

³⁸ Bogár: Bokros..., i. m. 70. o.; Prugberger Tamás: Magánnyugdíjvész. Magyar Hírlap, 2009. december 14., 14. o.

³⁹ Csath: Globalizációs..., 67–84. o.

⁴⁰ Susan George: The Lugano Report: on Preserving Capitalism in the Twenty-first Century. Pluto Press, London, 1999., részletes magyar ismertetését adja Csath: Globalizációs..., i. m. 43–66. o.

⁴¹ Árva László–Diczházi Bertalan: Globalizáció és külföldi tőkeberuházások Magyarországon. Kairosz Kiadó, Budapest, 1998, 181–193., 195–201. o.; Lakatos Pál: A betonba döngölt Magyarország. Kairosz Kiadó, Budapest, 2001, 22–41., 51–59., 107–113. o.; Pozsgay Imre–Polgár Tibor: A rendszerváltás (k)ára. Kossuth Kiadó, Budapest, 2003.; Varga István: Nyúl a kalapból. Magyar Nemzet, 2010. május 8. Hétfégi Magazin, 21., 24–25. o.

⁴² Lásd előző jegyzetet, továbbá Csath: Kiút..., i. m. 163–164. o.; Bogár: Bokros..., i. m. 100–104. o.; Bogár: Idegrendszerváltás, i. m. 168. s köv. o.

⁴³ Lásd előző jegyzetet.

⁴⁴ Bogár: Bokros..., i. m. 168.; Árva–Diczházy, i. m. 241–243. o.; Prugberger Tamás: A jog működésének korlátai Magyarországon a gazdaság globalizált szociál-liberálkapitalista belső és külső környezetében. Gazdaság és Társadalom, 2005/1., 42–45. o.; Uő.: A nyugat-európai és a közép-kelet-európai országok privatizációjának jogi rendezéséről. In: Ünnepi Tanulmányok, IV. (Prof. Gáspárdy László 60. születésnapjára) Novotni Alapítvány, Miskolc, 1997, 346–347. o.

⁴⁵ A Magyar Cukorrépa-termelők Egyesülete elnökének közlése 2003. ott.-ben az egyesület által a cukorgyárakkal kötendő hosszú távú termékértékesítési szerződéstervezet megfogalmazására a Miskolci Egyetem Agrárjogi Tanszékéről felkért szakértői csoportnak (Csák Csilla, Nagy Zoltán, Prugberger Tamás); továbbá Kőrösi Imre v. MVM államtitkár interjúnyilatkozata. Vasárnapi Újság, 1994. szeptember 17-i adás, Kossuth Rádió; Prugberger Tamás: A magyar agrár- és élelmiszergazdaság, valamint a természetvédelem jogilag is jelentős krízisproblémái. In: Reformator iuris cooperandi (Tanulmányok Veres József 80. születésnapja tiszteletére). Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára 28., Szeged, 2009, 449. o.; Kelemen Zoltán: Cukoripari szerkezetátalakítási pénzek. HVG, 2010/23., 62–63. o.

⁴⁶ Lásd 41. jegyzet, továbbá Pokol: Globális..., 2. kötet, i. m. 61–62. o.

⁴⁷ Pintér Balázs: Harminckét év munkájának nyomor lett a jutalma. Magyar Hírlap, 2009. április 9.; Torkos Matild: Bajnaiék üzleti trükkjei. A vizsgálat lezárult, felejtsek el. Magyar Nemzet, 2009. április 8. és 9.; M. Szabó Imre: Kifosztottak. Dokumentumfilm, Hír TV, Vetítő, 2009. április. 4.; Egy húsipari cég csődjének utóélete. Magyar Nemzet, 2009. február 23, 5. o. (Zalabaromfi).

- ⁴⁸ Kotz László–Prugberger Tamás: A tömeges tulajdonvesztés veszélye. Magyar Hírlap. 2007. december 6.
- ⁴⁹ Munkaügyi Kalendárium (a Munkaügyi és Szociális Minisztérium Munkaügyi Kutatóintézete kiadványa) alapján a 2007. évi beszüntetéséig; továbbá a KSH 2009/2010. I. n. év adataiból leszűrt becslés alapján.
- ⁵⁰ Bogár: Idegrendszer-váltás, i. m. 174. o.; Laky–Neumann–Boda: A privatizáció foglalkoztatási hatásai (Számadás a talentumtól). ÁPV Rt. kiadás, 17–22., 31–38., 40–59., 60–67., 137–150. o.; Prugberger Tamás: Munkavállalói kiszolgáltatottság a „baloldali” Magyarországon. Valóság, 2006/8.; Uő.: Munkavállalói biztonság a globalizációban. Valóság, 2008/2.; Uő.: A hazai foglalkoztatás és munkanélküliség problémái külföldi kitekintéssel. Valóság, 2010/1.
- ⁵¹ Lásd a Bér garancia Alapról szóló többször módosított 1994:LXV. tv. előírásait.
- ⁵² 2005 telének és tavaszának az elhúzódó küzdelme az amerikai menedzsment és a Volvo európai gyárainak üzemi tanácsai között.
- ⁵³ Bericht von der Institut für Kirche und Gesellschaft der Evangelischen Kirche von Westfalen (Iserlohn), vorgeführt vom wiss. Rat Walter Wendt-Klerberg, Tagung „Globalisierung oder Gerechtigkeit – Politische Herausforderung der Gegenwart, Budapest, 05. 2007. Hans Böckler und Friedrich Ebert Stiftung.
- ⁵⁴ Bogár: Bokros..., i. m. 146–159. o.
- ⁵⁵ Bogár: Idegrendszer-váltás, i. m. 172–174. o.
- ⁵⁶ Prugberger: A nyugat-európai..., i. m. 338–341. o.
- ⁵⁷ Uo. 341–343. o.
- ⁵⁸ Olajos István–Szalontai Éva: Zsebszerződések a termőföld-tulajdonszerzés területén. Napi Jogász, 2000/7., 3–9. o.
- ⁵⁹ Prugberger: A magyar agrár- és..., i. m. 446–447. o.
- ⁶⁰ Uo. 449–456. o.
- ⁶¹ Prugberger: A nyugat-európai..., i. m. 338–361. o.; Prugberger: A jog működésének..., i. m. 34–45. o.
- ⁶² Prugberger Tamás: Politikai felelősség közjogi, büntető- és polgári jogi felelősséggel kiegészítve. Polgári Szemle, 2009/6.; Uő.: A köztisztviselők és a közalkalmazottak felmentésének jogi lehetőségei. Polgári Szemle, 2010/3.
- ⁶³ James Lovelock: Gaia. A földi élet egy új nézőpontból. Göncöl Kiadó, 1990.; Továbbá a BBC World interjúja James Lovelock környezetkutatóval, a könyv szerzőjével (Egyesült Királyság), aki szerint a környezet tönkretételével visszafordíthatatlan folyamatok indultak el. Emiatt a 21. században katasztrofális helyzet alakul ki, ami társadalmi robbanáshoz vezet. E folyamat már feltartóztathatatlan, legfeljebb csak lassítható. Mindezt a Római Club 1968-ban már jelezte. Ha ekkor abbamaradt volna vagy mérséklésre került volna a környezetkárosítás, még meg lehetett volna állítani a folyamatot. Bővebben erről Prugberger: Van kiút..., i. m. 66–76. o.; Uő.: A környezetrombolásról és annak globális, európai és hazai korlátozásáról. Magyar Tudomány, 2011/5., 226–234. o.
- ⁶⁴ Guglielmo Ferrero: Róma nagysága és hanyatlása I. A világhódító Róma. 2. kiadás, Révai Kiadás, 1916., VII., X. és XV. fejezetek.; Edward Gibbon: Der Untergang des römischen Weltreiches. Paul Aretz Verlag, Berlin, Bernina Verlag, Olten, Schweiz, 1934., különösen: 97–117., 281–316., 455–510. o.
- ⁶⁵ Martin–Schumann, i. m. 9–23. o.
- ⁶⁶ Immanuel Wallerstein: A modern világgazdasági rendszer kialakulása. Gondolat Kiadó, Budapest, 1983.
- ⁶⁷ A Nemzetközi Valutaalap kívánságairól (más EU-tagállamokhoz viszonyítva diszkriminatív további szigorú megszorítások a 2011. évi 2,7%-os költségvetési hiánycél tartása érdekében, az IMF-fel fennálló hitelfüggőség további fenntartása, a bankadó tetemes

csökkentése, a Nemzeti Bank elnöke fizetésének érintetlensége), az erre történt elutasító kormányálláspontról (Orbán Viktor és Matolcsy György nyilatkozata), valamint a nyugati hitelminősítő intézetek részéről Magyarország hitelképességének lejjebb sorolásáról és a forint átmeneti gyengüléséről szóló tudósításokat, valamint kormánybarát, kormányellenes és tárgyilagosnak tetsző értékeléseket lásd a 2010. július 17-ét követő magyar napi, heti, havi általános és szaksajtóban. A legpártatlanabbnak tűnő tudósítást és értékelést a HVG 2010/29. számának Magyar kormány kontra IMF és EU c. szerkesztőségi cikke adja, bár megfelelnek arról szólni, hogy a külföldi szaksajtóban is a magyar magatartást igazolóírások.

⁶⁸ Az Orbán-kormány programjáról a legobjektívebbnek tűnő tudósítást és kritikai értékelést lásd Farkas Zoltán: A második Orbán-kormány programja. HVG. 2010/21. 6–9.; Farkas Zoltán: A Fidesz időszámítása a gazdaságban, valamint Folk György: Brüsszeli reflex. HVG, 2010/23.

⁶⁹ Új lendületet kaphat a V4-ek közös munkája. Magyar Hírlap, 2010. júl. 20. sz. 6. o.